

ה"דור"

ר' דוד אלישיב

"ידע הדר"ג ששני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת-
ישראל והתקשרותם האלהית עמהם".

כך כתב הראי"ה קוק בשנת תרע"ג אל הרב יעקב דוד רידב"ז רבה של צפת (אגרות
הראי"ה, ח"ב, עמ' קפז). ממשיך הראי"ה :

"האחד הוא הסגולה כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת
האבות כאמור : 'לא בצדקתך וגוי' (דברים ט ה), 'רק באבותיך חשק ה' לאהבה
אותם ויבחר בזרעם אחריהם' (דברים י טו), 'והייתם לי סגולה מכל העמים'
(שמות יט ה); והסגולה הוא כח קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ה' כמו
טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, 'כי הוא אמר ויהי'
(תהילים לג ט), 'ויעמידם לעד לעולם' (תהילים קמח ו). והשני הוא ענין-בחירה,
זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה".

האדם נולד עם כשרונות שונים, עם תכונות שונות. אין לאדם בחירה אם יהיו לו
כשרונות ותכונות אלה אם לאו. את נשמתו אדם לא יוכל להחליף. אין לאדם בחירה
חופשית אם להיות אדם או לאו. אין לאדם מעם ישראל בחירה חופשית אם להיות
יהודי או לאו.

ישנם בעולם דרגות שונות בהתפתחות החיים החל בדומם, צומח, חי, מדבר
(אדם). ישנה דרגה נוספת והיא: ישראל (כחרי א מ"ד). יש בנו תכונות - העושות אותנו
קטגוריה שונה בהתפתחות החיים - שאינן תלויות בבחירתנו החופשית. תכונות של
אמונה, קדושה, דבקות אלהית, כשרון נבואה, קליטת אלהות, גילוי אלהות. כך
נולדנו, "ישראלים".

מקור ענין זה הוא בשונות היסודית שיש בין יצירתו של עם ישראל לבין
התפתחותם של עמים אחרים.

הכלל בעמים אחרים הוא אוסף פרטים שהתאספו יחד כדי לחיות חיים
משותפים בגלל נוחותו האישית של כל פרט. זוהי שיטתו של הפילוסוף הנודע ז'אן
ז'אק רוסו בספרו "האמנה החברתית". המדינה - היא חברת אחריות גדולה. במשך
הדורות בגלל החיים המשותפים במקום אחד, דיבור באותה שפה, תרבות משותפת,
נוצרת פסיכולוגיה כללית המאגדת את האומה (שיטתם של פרופ' לאצרוס ושיינמאל בתורת

Volkerpsychologie, 'פסיכולוגיית העמים' מה שנקרא בלשון חז"ל 'שר אומה'. אך כל פרט, אם ירצה בכך, יוכל לעזוב את עמו ולבחור להשתייך לעם אחר, ואחרי מספר דורות יהיו צאצאיו בעלי פסיכולוגיה של אותה אומה אליה בחר אביהם להצטרף. לא כן בעם ישראל. הכלל נוצר לפני הפרטים והוא שורש הפרטים. הכלל שבישראל אינו אוסף פרטים, אלא יצירה עצמית שאינה תלויה בקיומם של הפרטים, נשמה אחת כללית המתגלה בכל הפרטים המכונים יהודים - "כנסת ישראל".

המהר"ל (נצח ישראל פרק יא וגבורות ה' פרק כד) שואל מדוע לא הוזכרו מעשיו הטובים של אברהם לפני שהקב"ה מתגלה אליו. הרי בנח כתוב "ונח מצא חן בעיני ה'" (בראשית ו ח), "...נח איש צדיק תמים היה בדורותיו, את האלהים התהלך נח" (בראשית ו ט), הקב"ה אומר לו "...אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה" (בראשית ז א), ולכן אני מציל אותך מהמבול.

לעומת זאת באברהם כתוב שלתרח נולדו שלושה ילדים, אברהם, נחור והרן. הרן מת, אברהם ונחור התחתנו עם יסכה ומלכה והתחילו ללכת לכיוון ארץ כנען (סוף פרשת נח) ופתאום "ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך... אל הארץ אשר אראך, ואעשך לגוי גדול..." (בראשית יב א-ב) מדוע שלא תספר התורה, כמו בנח, שאברהם צדיק?

אלא מסביר המהר"ל הבחירה באברהם לא תלויה במעשיו. הבחירה האלהית באברהם היא יצירת אדם חדש, טבע חדש. אין משמעות לשאלה מדוע נבחר דוקא אברהם. בבחירה אנושית יש השואות, העדפות. בחירה אלהית היא יצירה חדשה. אין לאברהם בחירה חופשית אם להיות אברהם - עם כל ההשלכות של זה, אבא של גוי גדול, דרכו תבוא הברכה לכל האומות - או לא להיות אברהם. יש לו בחירה חופשית אם להתנהג בהתאם ליעודו או להתכחש לו, אבל זה לא משנה את עצם היעוד.

"אמר ר' עקיבא: חיה אחת עומדת ברקיע, ושמה ישראל, וחוקק על מצחה ישראל, עומדת באמצע הרקיע ואומרת: ברכו את השם המבורך, וכל גדודי מעלה עונים: ברוך השם המבורך לעולם ועד".

כלל זה תפקידו גילוי מלכות ה' בעולם, קידוש שם ה', כפי שאנו אומרים בתפלה "נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום", ודרך זה להביא ברכה לעולם כולו כדברי ה' לאברהם "ונברכו בך כל משפחות האדמה" (בראשית יב ג).

ההבדל ניכר יפה בדבריו של רש"י בפרושו לתורה. על הפסוק "ויחן שם ישראל נגד ההר" (שמות יט ב), אומר רש"י: "כאיש אחד בלב אחד". לעומת זאת על הפסוק "..." והנה מצרים נוסע אחריהם..." (שמות יד י), אומר רש"י: "בלב אחד כאיש אחד". מהו יסוד ההבדל?

בעם ישראל האומה כולה היא אורגנית אחת, כגוף האדם שנשמה אחת מחיה את כל רמ"ח אבריו - כאיש אחד, ולכן יש לכולם אותה מטרה, אותו טבע - בלב אחד. לעומת זאת אצל הגויים כל פרט הוא נשמה לעצמו ומה שמאחד את הפרטים זו המטרה המשותפת. לכן כיון שהם בלב אחד - מטרה משותפת, לכן הם כאיש אחד.

כדי שכלל זה יוכל למלא את תפקידו הושמו בו (וממילא בפרטיו) תכונות, אשר המצאותן בו אינן תלויות בו, אך גילויין ויציאתן לפועל של תכונות אלו תלוי בבחירה החפשית של הפרטים בהם טמון כלל זה. המיוחד שבישראל, ומה שעושה אותם דרגה נוספת בהתפתחות החיים היא: "קדושת הכלל" כדבריו של המהר"ל בספרו נצח ישראל (פרק יא) או ה"ענין האלהי" כדבריו של החבר בספר הכוזרי (מאמר ראשון, צ"ה). קדושת הפרט ישנה גם בגויים כפי שאומר תנא דבי אליהו רבה (פרק ט'): "מעיד אני עלי שמים וארץ בין ישראל בין נכרי, בין איש בין אשה, בין עבד ובין שפחה הכל לפי המעשה אשר הוא עושה רוח הקודש שורה עליו".

הפרט, כל פרט יכול להגיע לרוח הקודש לפי טיב מעשיו אך חביבים ישראל שיכולים להגיע מעבר לכך ובהם תלוי גילוי מלכות ה' בעולם. "חביבים ישראל שנקראו בנים למקום" (אבות ג יד) - זוהי הסגולה, "הוא אמר ויהי". זוהי עובדה שאינה ניתנת לשינוי, טבע שהוטבע בעם ישראל ביצירתם. ישראל "אף על פי שחטא ישראל הוא" (סנהדרין מז). "חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום" - זוהי הבחירה החפשית של האדם האם להתנהג בהתאם לתכונות שהושמו בו ביצירתו או להתכחש להן ולהעלימן.

ממשיך הראי"ה וכותב:

"אלא שברית כרותה היא, שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן הזה כי אם לפי אותה המידה שהבחירה מסייעה את גילויה, על כן הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה ותלמוד תורה". (דהיינו: בגלות הופעת הסגולה הפנימית תלויה בבחירה החופשית החיצונית ההתנהגותית. הכלל אינו תלוי בפרטים בשביל להיות, אך תלוי בהם בשביל להתגלות). "והשיי"ת, הנוהג בחסדו בכל דור, מסדר הוא את סדרי הנשמות הצריכות להופיע

בעולם: לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה עומד במצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית אבות, הוא בא מצד כח הסגולה, ובעקבא דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן 'זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה', כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו, המתגלה על ידי זכירת חסדי אבות".

זכות אבות תמה ברית אבות לא תמה (תוד"ה "ושמואל", שבת, נ"ה.). ברית אבות זהו הפקדון שנתן הקב"ה באבות בשביל הבנים. זהו זוכר חסדי אבות בשביל כל הגאולות העתידות. כלומר הגאולה היא למען שמו ולא בגלל המעשים הטובים של ישראל, שאז הגאולה היא "היום - אם בקולי תשמעו", "אחישנה", אלא הגאולה היא "בעתה", כפיה אלהית, "כי ביד חזקה אמלוך עליכם" כפי שמתאר יחזקאל בפרק ל"ו את חילול ה' שנגרם בגלות באמור הגויים עם ה' אלה ומארצו יצאו, וכדי לתקן חילול ה' זה יש להחזיר את עם ישראל לארץ ישראל למען שמו, בכפיה אלהית, מצדו ולא מצדינו.

בגלות עם ישראל שב בתשובה על ידי חיזוק שמירת התורה והמצוות שהרי "תשובה" היא תוספת גילוי ה' וזהו דבר בחירי של האדם ותלוי בו. לא כן בזמן הגאולה. בזמן הגאולה הנשמה מופיעה ללא קשר למעשיו של האדם, בגזירה אלהית, בכפיה.

"הארת התשובה ישנה בישראל. התעוררות חפצה של האומה בכללה לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה - באמת, אור של תשובה יש בה... התשובה היא תשובה פנימית, אלא שהיא מכוסה בהרבה מסכים חוצצים, ואין כח בשום עכוב ומניעת השלמה לעכב את האור העליון מהופיע עלינו" (אורות התשובה, י"ז, ב.).

האור מופיע, הנשמה מופיעה, בכל לידה יש התגברות האור. ויש אפשרות לשוב בתשובה כללית אף שהמעשים הפרטיים עומדים בסתירה לכך.

"הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל ענייני כלל ישראל, לארץ ישראל ולתחיית האומה, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלומי אמוני ישראל, שאין להם זה היתרון של ההרגשה העצמית לטובת הכלל ובנין האומה והארץ" (אורות, אורות התחיה,

ח"ג).

הופעתה העצמית של הנשמה בעת הגאולה הרי היא מוכרחת לפי סדר ההופעה האלהית שבהסטוריה. אדם הראשון כלל בתוכו את כל הנשמות העתידות להופיע בעולם ויכל לגמור את התיקון השלם ולהביא את הגאולה. אלא שנתגלגל הדבר ובחטאו גרם להשתלשלות ההסטוריה של ששת אלפים שנה בהם הולך ומופיע קמעא, קמעא האור האלהי עד הגאולה השלמה. ששת אלפים שנה עומד העולם - לא יותר, ומוכרח שיבוא התיקון השלם לפני גמר הששת אלפים שנה.

כל דור ודור כולל בתוכו פחות ופחות כוחות מהדור שקדמו, ולכן מצד הדורות יש ירידת הדורות כי כל דור כולל בתוכו פחות שנים ופחות נשמות עד הגאולה השלמה. כל זה מצד הפרטים. האנשים יותר קטנים, האישיות יותר קטנה והשפעתה פחותה. זה תלוי בבחירה החפשית. אבל מצד הכלל, מהצד האלהי, מצד הופעת הנשמה הכללית 'הקדושה מצטרפת'. כל דור מוסיף על גבי הדור שלפניו. הולדת דור חדש, כל הופעה של נשמה חדשה מוסיפה אור בעולם. בעבר כשהאישיות הפרטית היתה גדולה, יכלה הקליפה לתפוס את האדם עד כדי "כל באיה לא ישובו", השפעתה של האישיות הפרטית היתה עצומה מצד שכללה בה בתוכה הרבה נשמות ודורות העתידים לצאת ממנה, אבל כיום בשנת חמשת אלפים שבע מאות חמישים ושש שנים, בעת אשר נשאר רק פחות ממאתיים וחמישים שנה עד סיום ההסטוריה הנוכחית, השפעתה של האישיות הפרטית היא כל כך קטנה, שהקליפה יכולה רק להקליש את אור האמונה ואם הנשמה לא תתגלה באיש פרטי זה או אחר הרי תתגלה היא בבנו או בנכדו כי כל התיקון עד הלום הושלם על ידי הבורא והשפעתו של האדם היא רק על השנים והדורות שלפניו. הבחירה החפשית הצטמצמה, והקב"ה שאינו כבול לבחירה החפשית של האדם מחזיר את שכינתו לציון.

ובכוחות שכבר יצאו אל הפועל אי אפשר להשתמש לרעה ומעשיו של האדם יכולים לכל היותר לזרז את תהליך הגאולה או לא לזרז אך לא לעכב וגם במצב של בעתה יתכנו מצבים של אחישינה לפי מעשיו של האדם. לכן כל הרע שיש בדור הוא חיכוני בלבד אבל מצד הנשמה הפנימית מצד רצף הדורות כשכל דור מוסיף על גבי הדור שלפניו הרי לא היה כדור הזה מאז בריאת העולם. דורינו אינו מנותק מהדורות שקדמו, אלא הוא סכומם. כל הדורות שייכים לענין אחד - הופעת נשמת כלל-ישראל. על דורינו נאמר בתקוני זוהר (תקון ט'): "טב מלגאו וביש מלבר". כיון שהפרטים אינם מעכלים את מהלך הכלל המתגלה, הם בזים לתורה ולמצוות כיון שאינם רואים את הקשר בין המהלך הכללי של הבראת האומה לבין

המהלך הפרטי של שמירת תורה ומצוות. בהסברה עמוקה אפשר לחלץ את הטועים מבלבולם משום ששאיפתם נובעת מקדושת נשמתם. ולכן הדור "לא יוכל לשוב מיראה, אבל מאד מוכשר הוא לשוב מאהבה שיראת הרוממות תתחבר עמה" (עקבי צאן, הדור).

"כאשר נחדור לתוכיות מצבו הפנימי, המוסרי והשכלי של הדור, אדרבא נמצאנו לא דור שפל, גם לא דור חוטא לפי האמת". כל הקדושה שישנה בדור בשלב זה היא אמנם רק בכח אך סופה לצאת אל הפועל. סימן ודוגמא לזה אנו יכולים לראות בשנים שלפני הקמת המדינה ובראשית הציונות.

השאיפה לבנין בית המקדש, תנועת ישוב ארץ ישראל של חובבי ציון, ההתעוררות של יחידים רבים מעם ישראל מעומק הגלות וכמיהתם לגאולה מתורגמת לפעולות ממשיות של שיבת ישראל לארצו ובניינה של הארץ. הפציע השחר, ויצאה לה מצות ישוב ארץ ישראל מתרדמת הגלות העמוקה. כל אותן שאיפות מתרקמות של חיבת ציון, כל אותן פעולות אמיצות של ישוב הארץ, הן בבחינת האבנים הראשונות בבנין היסוד של תחיית האומה.

וכבר תארתי לעיל (חלק ב, א) את התנאים החיצוניים שסיעו למפעל הציוני. הפעולות לישוב הארץ ושיבתה הולכות ונעשות וגדלות באומץ רב, בנחישות של התמדה ובתושיה מרובה. היקפו של הישוב מתרחב וביסוסו מתעצם והולך, התשתית ליסודה של מדינה מוכשרת והולכת. אל הארץ הנבנית הולכות גלויות ישראל ומתקבצות בזרם מתגבר.

כאשר הישוב מתייצב במוצק ובאיתן, מתחוללת מלחמת המגן והשחרור, הכבוש והירושה. קם הישוב העברי הלוחם למסגרותיו השונות, בוגרים ובני הנעורים, ובגבורת קדומים, במסירות ובהקרבה לאין קץ, לוחם הוא לישועת ישראל לקוממיות - גאולתם.

כשהרוח הלאומי איתן והאומה מלאה חיוניות, עוצמה ותקוה - בתוך ומתוך כל הסיבוכים כולם - באה האומה אל הרגע ההיסטורי המיוחל, ציפיית ותשוקת כל הדורות כולם, ומייסדת היא בעוצמתה ובגבורתה האלהית את עצמאותה, **קמה ותהי מדינת ישראל.**

כעבור תשע-עשרה שנה הושלם השיכלול של קיומינו את מצותינו הכוללת של ירושתינו את עיקרה של ארץ חיינו נחלת אבותינו - בהחזרת כל ירושלים, עיר קודשינו עוזינו ותפארתינו, ומקום מקדשינו בה, לרשותינו אנו. בזכרנו כי ה'

אלהינו רבון העולמים והדורות נותן לנו כוח לעשות חיל, נשגבנו ואמרנו כמצות התורה בתוקף תודעתינו, כי כוחינו ועוצם ידינו עשה לנו את החיל הזה.

כותב הראי"ה (אורות, אורות התחיה ז) :

"השאיפה לרוח הקודש עליון, רוח הקודש המתדמה לרוח גבורים אזורי כוח אלהים שהיה לנו בימים מקדם, בעת אשר הכירה האומה את עצמה בגלוי, היא מתגברת והולכת...מתאימה עם גבורת החיים המלאים, שממלאים גויות מלאות דם בריא וחיל עצום, מרץ כביר וצהלת חיים אדירה, היא רק גבורת הרוח באיתן עליונותה, הזורחת ועולה על האנושיות בכוח העוז של ישראל, ההולך ומתבלט בחיינו בהתפרצם עתה בזרם של הנטייה להתקוממות האומה על אדמתה ההסטורית...וגבורת החיים העליונה המעוטרת בכלל, בקהל עם, היא מופעת במטרתה הנכונה לפניה בחיינו אנו, בחיים התוכיים שלנו, שבשביל כך אנו חיים וקיימים, נלחמים ומנצחים".

"התשובה הנועדה לישראל, לרומם את קרנם בגאולה שלמה, תבוא על ידי השבת עוז רוח הקודש, שהוא הסגולה הנבואית בהתחלתה, המתפשטת על כל האומה כולה" (אורות, אורות התחיה ע).

"ה' צבאות הוא ה' אלהי ישראל, וצבאות ישראל צבאות ה' הם" (אורות, ישראל ותחייתו, ח).

הקב"ה נקרא צבאות על שם צבאות ישראל, על שם צבא הגנה לישראל. וגם כיום רואים אנו את העליה הגוברת ומתעצמת, חיילי צבא הגנה לישראל שבהבת ישראל שבהם מוסרים את נפשם עבור עם ישראל וחושפים את זרוע גבורתם לעיני אויבינו שמסביב.

"אנו רואים כי בעומק הנפש נתרפאה כמעט כנסת ישראל בחלק רשום מתחלואיה המוסריים...כור ברזל מצרף ומטהר היה לה הגלות הארוך האיום והנורא...האומה נתמרקה ונזדככה, הלב הוא לב חדש וטהור, הכליות הנן נכונות לכל מרום, נשגב וקדוש. שום דבר אמנם לא יצא אל הפועל, ההוצאה מן הכח אל הפועל זאת היא עבודת חכמי הדור, צדיקים, גאונים, דרשנים, חכמים וסופרים, ועליהם יתוספו לדור דורים ביתר מעלה משוררים ברוח ה' על עמו, חוזים, נביאים, גבורים, לפי ההתעלות העתידה במעלה אחר מעלה 'התנערי מעפר קומי, שבי ירושלם'" (עקבי צאן, הדור).

עין בעין אנו רואים שרצון ה' הוא שנתעסק בענייני גאולה, נטפל ראשית בכל הבעיות שבינינו לבין הגויים ואח"כ ניגש לטפל בבעיות הפנימיות של שמירת תורה ומצוות. נעשה מצוות ברמה כלל ישראלית.

"קודמת לכל מיני התשובות, שהן באות אחריה, היא התשובה אל כבוד ה'... וזהו יסוד התשובה שאורו יגלה בעקבתא דמשיחא, ויכלול בקרבו את כל אורחות התשובה הקטנים ממנו שכולם בו כלולים. באורו הגדול בראשית התפרצו נראה הוא כאילו דוחה את האורה הקטנה, ובני פריצים קמים ומתנשאים להעמיד חזון ונכשלים, אבל הכשלוך לא בא כי אם על ידי האורות הקטנים שנראו כאילו נדחו. והאור הגדול פועל הלאה את פעולתו, וידו לא יניח עד אשר ישוב להגלות בכל סגולותיו העליונות והתחתונות" (אורות התשובה, T.T.)

כבוד ה' זהו כבוד עם ישראל. יש להוציא לפועל את עם ישראל - זהו היסוד. וזהו הגודל הפועל בעת הגאולה, ובזה יש לעסוק. כל המצוות קדושתם נובעת מקדושת האומה לכן כבוד עם ישראל כולל את כל האורות הקטנים של המצוות וכבוד עם ישראל זהו שורש המצוות, הגודל שבקוטן. יש לגלות את ערכיה של חכמת הסוד ואז יראה הדור את השייכות של המצוות לערכים הכלליים של עם ישראל. גם המשברים שעברנו ואותם אנו עוברים במהלך גאולתינו העכשווית הם מעשי ה'. גם המשברים הנוראים שעברנו בשואה הם מעשי ה'. אלה הם הזעזועים הנוראים של הניתוק הסופי של עם ישראל מהגלות, ע"י השמטת הקרקע מתחת רגלינו, והוא שייך לעצם מהלך גאולתינו. עלינו להבין שגם מצבי המשבר שאנו נתונים בהם היום, ניתוק ממרחבי ארץ ישראל, שייכים לעצם מהלך גאולתינו המתגלה עכשיו. מתוך כך עלינו להתאזר בסבלנות ובאומץ יחד. חינוך האומה הישראלית, בניינה והבשלתה ממצב של אומה משועבדת למצב של עם חופשי בארצו, תהליך זה אינו יכול להיעשות אלא ע"י משברים. הדבר נכון הן לגבי גאולה ראשונה והן לגבי גאולתינו האחרונה, שהחלה בחורבן בית שני והסתלקות הנבואה, ומאז הולך ומופיע אורו של משיח.

את כל התנ"ך אנו מבינים על פי הפרשנות של תורה שבעל-פה. בגמרא מודגש שכאשר יקיץ הקץ שוב לא יפסיק, אך איננו יודעים כמה זמן יארך הדבר - אם שנים, עשרות שנים, או מאות שנים. וגם זאת איננו יודעים, כמה משברים עליות וירידות יופיעו בדרכינו. לכן אין לנו להבהל אם יש קשיים ואם יהיו קשיים. יש לראות את הכל במבט גדול ורחב. כאשר מסתכלים על כל פרור הסטורי, רואים

תקופות שחורות ותקופות מאירות אחת אחרי השניה, אך כאשר מסתכלים מתוך פרספקטיבה כוללת, רואים תמונה שכלית ברורה, המורכבת גם מנקודות האור וגם מנקודות החושך, שכולן יחד בונות את השיעור קומה השלם של גאולת ישראל והופעת אורו של משיח.